

Språket vårt

Per Egil Hegge

Per Egil Hegge er tidligere redaktør i Aftenposten og forfatter av flere bøker, blant annet om språk.

per.egil.hegge@aftenposten.no

Tilbud med kraft

Salg i betydningen utsalg led-sages gjerne av forsikringer om at prisene er redusert. For dem som ikke er interessert i å kjøpe dyrest mulig for å ha noe å skryte av, er dette naturligvis forlokkende. Men noen forretninger tar litt for hardt i. NRK fortalte om et slikt tilfelle 21. februar: En butikk hadde dette strålende tilbudet: «50 % slås ned ved kassen.» Her skjuler det seg et svært intrikat problem ved vårt elskede morsmål, nemlig betydningsforskjellen mellom sammensatte og oppstykke verb. Det er noe helt annet å bli slått ned enn å være nedslått. Det første er konkret; det siste betegner en pessimistisk sjelelig tilstand. Og oppslaget – eller nedslaget – i denne butikken lokker med at halvparten av kundene blir slått ned. Den gode hensikt var utvilsomt å fortelle dem at prisen på en vare halveres når kunden kommer til kassen med den.

Her er noen andre slike bommerter. Lillesandsposten hadde en annonse – sant nok så tidlig som i fjor vår – fra en bedrift som trengte en lagermedarbeider. Han eller hun hadde noen arbeidsoppgaver som var nevnt i annonsen, og skulle dessuten ta seg av «annet forfallent lagerarbeid». Vi snakker om forefallende arbeid, dvs. oppgaver som kan dukke opp i løpet av arbeidstiden. Forfall og forfallen er noe helt annet; en forfallen bygning er forsømt, dårlig vedlikeholdt, kanskje i slik grad at den er på vei til å bli en ruin.

Så et tilbud til dem som vil drikke vann i Spania: «Madrid er stolt av sitt drikkevann, som kommer fra dype underjordiske reservater.» Da heller reservoarer.

Enda verre gikk det i nettavisen ABC i mars i fjor. I en artikkel om nye bilmodeller het det at «motoren er kopulert med en seks trinns automatkasse». Siden kopulere betyr å pare seg, setter jo denne teksten fantasien i sving. Men det er tvilsomt om det blir bilkjøp man får mest lyst til.

Etter 22. juli 2011 er det blitt tydeligere enn noen gang at humaniorafagene har en beredskapsfunksjon, skriver kronikkforfatterne. Her er Høyblokka avbildet. FOTO: ROALD, BERIT

Kunnskap. De humanistiske fagene utgjør en sentral samfunnsmessig beredskap, og kan gjøre oss bedre rustet til å takle kriser.

Humanioras muligheter

Kronikk

Kristin Asdal, Torkel Brekke, Mari Hvattum, Helge Jordheim, Tore Rem, Erling Sandmo, Espen Ytreberg.

Humaniora er i krise! Diagnosen er velkjent fra både norske og internasjonale debatter. Kanskje det. I historie eller politikk betegner krise oftest øyeblikket da en epoke slutter, gjerne ganske brått, og en annen begynner. Ut fra en slik forståelse ønsker vi å holde fast ved krisen som mulighet, en anledning til nytenkning og omdefinering, i håp om at humaniora vil kunne komme styrket ut av situasjonen.

Det er 30 år siden vi sist hadde en større kartlegging av humanioras situasjon i Norge, altså en undersøkelse av hvordan det står til med fagene som utforsker historie, språk, tenkning eller kunst. I januar 2012 ble vi forespurt av Stiftelsen Fritt Ord om å gjennomgå og vurdere humanioras sentrale begreper og argumenter, å identifisere områder der noe særskilt står på spill for norsk humaniora, og foreslå nye initiativer. Nå foreligger resultatet.

Kunnskap

Det er ingen tvil om at samfunnet har behov for humanistisk kunnskap. I all litteratur vi har gjennomgått, og blant alle vi har snakket med under i prosessen, har ingen påstått noe annet. Forsøkene på å formulere hva slags kunnskap det er snakk om, er mer sprikende. Det samme gjelder forståelsen av samfunnet: det norske samfunnet, EU eller verdenssamfunnet.

Like opplagt er det at humanistisk kunnskap er en del av samfunnet. Den inngår som en integrert del av den sosiale og politiske virkeligheten, i Norge og i verden – først og fremst i kraft av de mennesker som går ut av universiteter og høyskoler med humanistisk utdanning, men også i kraft av bestemte kunnskapsformer, representert for eksempel på avisenes kultursider, i skolens undervisning, kommentarer og debatter, bøker, tv-programmer, kunstutstillinger og digitale medier.

Men hva er da problemet? Hvorfor føler humanister seg ignorert og nedprioritert, til og med tilsidesatt? Hvorfor har politikere og byråkrater behov for å fortelle humanistiske forskere at de må bli

nyttigere, på mer eller mindre subtile måter? Og hvorfor finner så mange det for godt å sette opp en motsetning mellom humanistisk kunnskap og andre kunnskapsformer, som blir antatt å være mer vitenskapelige og ha større legitimitet?

I utakt

Når samfunnet endrer seg, gjør også humaniora det – men det er ikke sikkert at det skjer på samme måte eller i samme takt.

Kanskje er humaniora og samfunnet i utakt, kanskje må forholdet mellom dem avstemmes på nytt. Utgangspunktet for en slik kritisk gjennomtenkning og avstemming kan bare være de nye utfordringene som det norske samfunnet og verdenssamfunnet står overfor, knyttet til blant annet klima, fattigdom, naturkatastrofer, aldring, kulturelt mangfold, nye offentligheter og terror.

Evner til å innfri

En av våre overordnede konklusjoner er at det har oppstått et misforhold mellom de forventninger samfunn og offentlighet har til humaniora, og hva humaniora har evner til å innfri. Humaniora har opplevd en grad av marginalisering, og de humanistiske fagenes legitimitet i storsamfunnet bør ikke tas for gitt. Ikke minst er dette en følge av at universitets-humaniora på 1980-tallet i praksis tok farvel med sin selvforståelse som lærerutdanning. En økt profesjonalisering og internasjonalisering synes også å ha bidratt.

Vi har gått gjennom sentrale deler av internasjonal humanioradebatt, samt det norske humaniorabegreps historie. Vi har undersøkt tilgjengelig statistikk om det norske forsknings- og undervisningssystemet og dybdeintervjuet et utvalg aktører fra forskjellige samfunnsfelt. Utover å gi en oversikt over humanioras sterkeste argumenter og mest lovende muligheter, har vi identifisert fire områder der valgene og ikke-valgene vil være avgjørende fremover:

KRONIKK

E-post: kronikk@aftenposten.no
Maks. 6000 tegn inkl. mellomrom.
Legg ved portrettfoto.

DEBATT

E-post: debatt@aftenposten.no

Hovedinnlegg: Maks 3000 tegn inkl. mellomrom.
Legg ved portrettfoto.
Kortinnlegg: 400-1500 tegn inkl. mellomrom.

Debattredaktør (konstituert): Erik Tornes

Telefaks: 22 86 40 89
Post: Aftenposten, Debattredaksjonen, Postboks 1, 0051 Oslo

Kronikker/debattinnlegg på nett: aftenposten.no/meninger
• Aftenposten returnerer ikke artikler som blir sendt på papir.

Følg Aftenposten på Facebook. Her kan du diskutere innlegg og kronikker, og komme med innspill til Aftenpostens debattredaksjon. [facebook.com/apmeninger](https://www.facebook.com/apmeninger)

Følg Aftenposten på Twitter. Alle debattinnlegg postes daglig på vår Twitter. Få med deg innleggene på Norges beste debattside på twitter.com/aft_meninger

1. «Offentlighet og dannelsen»

Når humaniora blir ansett for å utgjøre mer enn et sett med fag eller disipliner, er det gjerne dannelsen som trekkes frem. Vi tror på dannelsesbegrepet, så sant det forstås som et grunnleggende institusjonelt og politisk, ikke bare et individuelt anliggende. Humanioras samfunnsrolle består i å bidra til og opprettholde en levende og kritisk offentlighet og utdanne kompetente demokratiske borgere.

2. «Det nasjonale og det globale»

Da humaniora vokste frem som felt på 1800-tallet, hadde det nasjonen som oppdragsgiver og garantist. I en stadig mer globalisert og kosmopolitisk verden er det nasjonale ikke lenger humanioras opplagte ramme. Men dagens humaniora bør likevel være en sentral bidragsyter av kunnskap, begreper, betraktningmåter, korrektiver og kritikk når vi som nasjon skal forhandle oss frem til hva vi har felles, midt i våre mange ulikheter.

3. «Nytte og beredskap»

Som alle andre vitenskaper må også humaniora demonstrere sin nytte for samfunnet. Men det er viktig å forstå at humanistisk forskning i hovedsak er grunnforskning, og at dens nytte må ses i et langsiktig mer enn et kortsiktig, et indirekte mer enn et direkte perspektiv. Humaniora utgjør dessuten ikke bare forskning, men en lærdomskultur og en ivaretagelse av tradisjon. Etter 22. juli 2011 er det blitt tydeligere enn noen gang at humaniorafagene har en beredskapsfunksjon.

4. «Vitenskapssyn og egenart»

Å insistere på humanioras egenart kan være en blindvei. I stedet bør humanioras rolle forstås ut fra sammenhengen med andre vitenskaper. Men samtidig er det avgjørende at humanioras egne spørsmål og metoder kommer til anvendelse. Humaniora mister sin kraft hvis den reduseres til hjelpevitenskap eller redskapsfag. Utgangspunktet bør være den tverrfaglig-

Fakta

Humaniora

- ▶ Humaniora eller humanistiske fag/vitenskaper er en betegnelse på visse akademiske disipliner, som kan skilles fra naturvitenskap eller realfag og fra samfunnsvitenskap. I eldre tid kan skillet mot teologi og jus ha vært oppfattet som viktig. Humaniora kalles av og til for «menneskevitenkapene».
- ▶ Foruten de opprinnelige disiplinene filosofi og historie, regnes til humaniora fagområder som idéhistorie, kunsthistorie og estetikk, arkeologi, kulturhistorie (folkloristikk og etnologi), litteraturvitenskap, språk (filologi og lingvistik) og musikkvitenskap.
- ▶ Nyere disipliner som film- og medievitenskap kan også regnes til humaniora. I ulike former for kulturstudier kan skillet mellom humaniora og samfunnsvitenskap være mer formelt enn reelt.

Kilde: Wikipedia

het som i første rekke ligger i forskningsgjenstandene selv.

Offentlighetsstipendiater

Vi foreslår ellers en rekke tiltak innen forskning, utdanning og formidling. Hva gjelder forskningsorganisering, mener vi at 7 prosent av ressursene innen Forskningsrådets Store programmer og Handlingsrettede programmer bør øremerkes humaniora. Alle store, globale utfordringer har sider som best kan utforskes i et humanistisk perspektiv. Dessuten identifiserer vi en rekke tematiske satsingsområder, fra «Verdiskaping og -vurdering» til «Tillit og fellesskap» og «Livsvitenskaper». På undervisningssiden tar vi til orde for forsøk med «liberal arts-grader» og en «MA (hons)-grad» (en elitegrad for humanister), samt satsinger som kombinerer kulturell kompetanse med livslang læring og styrker forholdet til skolen. På formidlingsområdet bør universitetene ta større ansvar for å bygge arenaer for offentlig samtale, og vi foreslår opprettelsen av et korps av «offentlighetsstipendiater». For å tydeliggjøre forbindelsene mellom forskning og formidling mener vi dessuten at tida er moden for et «Humaniorasenter».

Kunnskap og interesse

De humanistiske fagene utgjør en sentral samfunnsmessig beredskap. Det gjør de ikke minst fordi de forvalter en særlig kunnskap og interesse for det partikulære og uventede. Humanioras rolle er blant annet å gripe det som ikke lar seg forklare ut fra gjentagelse og lovmessighet, men som er uforutsett og uforutsigelig. Slik kan humaniora potensielt også gjøre oss bedre rustet til å takle kriser, enten det handler om naturkatastrofer, økonomisk kollaps, overvåkingsskandaler, terrorangrep, eller andre former for legitimitetskriser for den moderne staten og samfunnsstrukturen.

Vår rapport er et tilbud, et verktøyskrin for dem som vil være med på å forme humanioras fremtid. Håpet er at debatten kan komme ut av gamle spor, at ulike aktører vil ta initiativ som kan skape et vitalisert og mer differensiert felt og at disse sentrale fagområdene kan styrke sin legitimitet i norsk offentlighet og samfunnsnivå. Kort sagt: at flest mulig kan få øynene opp for humanioras betydning og muligheter i den på mange vis usikre og uforutsigbare tida som ligger foran oss.

I dag kl. 9.30 overrekkes rapporten Hva skal vi med humaniora? til kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen (H).

Nettros. Heiakulturen skaper trolig et mer inkluderende debattklima, og gjør at flere ytrer seg.

#Rekkopphanda og få en smekk!

Debatt

Gunn Sara Enli
førsteamanuensis,
Universitetet i oslo

I kronikken #rekkopphanda i Aftenposten 7. mars argumenterte jeg for at kvinner bør oppmuntre hverandre til å ta større sosial risiko og ta ordet oftere i offentlige debatter og diskusjonsfora. I etterkant har det pågått en debatt om kvinners påståtte heiekultur på sosiale medier, som jeg har fulgt med interesse.

I lys av behovet for en mangfoldig og inkluderende debatt fremstår kritikken mot heiakulturen som sneversynt og til dels kneblende. I motsetning til netthets er det ingen som tar skade av «nettros». Likevel har kritikken vært temmelig skarp, og den har kretset rundt tre hovedtema: form, kvalitet og motiver.

Herskerteknikk

Kritikken av form eller estetikk retter seg mot bruk av smilefjes, hjerter og heiarop som «you go girl!», som brukes i større grad av kvinner enn av menn. Latterliggjøring (en av de fem herskerteknikkene popularisert av Berit Ås på 1970-tallet) av disse ytringene, kall dem gjerne emosjonelle og kvinnelige, kan undergrave deres verdi og relevans. Det vil være synd for mangfoldet hvis en smakselite skal definere hva som er akseptabel retorikk på sosiale medier.

Videre kritiseres heiakulturen for å være ukritisk, fordi den er udelt

positiv, umiddelbar og lite avansert. Sosiale medier skiller seg fra intellektuelle nisjemedier ved at det er en arena som knytter sammen befolkningen, på tvers av sosiale og politiske skillelinjer. Det innebærer at sosiale medier rommer både akademisk og analytisk retorikk og mer hverdagslig og ukritisk retorikk. Det ville være underlig hvis ikke begge uttrykksformene skulle anerkjennes som relevante.

Belønningsmekanisme

Heiakulturen blir, sist, men ikke minst, kritisert for falskhet, fordi det ligger ønske om relasjonsbygging og gjengjeldelse bak rosen. Belønningsmekanismen ved å kommentere og rose andre på sosial medier, er nedfelt i selve algoritmen eller infrastrukturen for interaksjonen. Det er tilrettelagt for små heiarop, og noen ganger er rosen mer ektefølt enn andre ganger, men likevel vil hovedmotivet ofte være et genuint ønske om å delta og respondere.

La meg avslutte med å bekjenne at jeg har vært utsatt for ros fra den såkalte heiajengen og at de, ved å rose saklig, velbegrunnet, og med et lite smilefjes, var med på å gjøre det mindre skummelt å ytre seg i offentligheten. Jeg etterlyser større takhøyde, og tror ikke vi tjener på å slå så hardt ned på heiakulturen, fordi den trolig skaper et mer inkluderende debattklima, og gjør at flere ytrer seg. Det er også mulig at dette er en fase, og at vi vil se tilbake på denne tiden med nostalgi og nesten savne tiden da vi fikk godord og smilefjes fra kjente og ukjente på sosiale medier.

Prioriterer musikk som dør med døgnet

Sist søndag sto en jazzens superkvartett, Come Shine, forsterket med blant andre dikterhøvdingen Jan Erik Vold og bluesartisten Knut Reiersrud, for en uforglemmelig konsert i Den norske opera. Fullt hus, tordnende applaus og ekstranumre de luxe. Aftenposten – fra 40-tallet og gjennom 70 år en avis

jazzfolket søkte til for informasjon – glimret også denne gang med sitt fravær ved en jazzkalsk begivenhet.

Dypt beklagelig, for ikke å si direkte deprimerende, når avisens kulturredaksjon prioriterer musikk som dør med døgnet.

Stein Kagge
Oslo

Snever grunnlovsjus

Asbjørn Kjønstad forsøker 19. mars å bagatellisere de filosofiske problemene ved å ta økonomiske og sosiale menneskerettigheter inn i Grunnloven.

At «Enhver har rett til» velferdsytelser lyder tilforlatelig. Men hvem omfattes av «enhver»? Norske borgere, skulle man tro var utgangspunktet. Med forslagene vil «enhver» omfatte alle mennesker – med uante følger for velferdsstatens bærekraft.

Jeg kritiserer ikke velferdsstaten. Spørsmålet gjelder grunnlaget for statens rett til å tvinge borgere til å bidra: Er det at staten gir oss beskyttelse, eller at de trengende er mennesker? Grunnlovsforslagene inne-

bærer den siste begrunnelsen. Da ville staten behandle oss bare som midler for å dekke andres behov. Men ingen person kan gi sin tilslutning til lover som behandler dem bare som midler. Forslagene er derfor i strid med menneskeverd og liberalt demokrati.

Det handler ikke om bare å gjøre noen få prinsipper synlig i Grunnloven, men om prinsippet bak FNs menneskerettigheter. Å skrive selv én av dem inn i Grunnloven, betyr å konstituere en for oss helt ny type stat – uten folkets godkjenning.

Jens Saugstad
professor i filosofi,
Universitetet i Oslo

» Hvorfor har politikere og byråkrater behov for å fortelle humanistiske forskere at de må bli nyttigere, på mer eller mindre subtile måter?